

NOVI NALAZ U CRKVI SV. PETRA NA PRIKU U OMIŠU

NEVENKA BEZIĆ

Crkva sv. Petra na Priku u Omišu jedna je od najznačajnijih spomenika naše srednjovjekovne arhitekture. Još u prošlom stoljeću zapažena od stručnjaka bila je predmet mnogih studija i rasprava.¹⁾

Tokom vremena bila je izložena propadanju i raznim oštećivanjima, pa je u nekoliko navrata popravljana, a time je donekle izmijenila i svoj prvobitni oblik.²⁾ Splitski nadbiskup Bizza 1754. godine, a Dinarić 1761. godine u svojim vizitacijama spominju da je

1) N. Bezić, Crkva sv. Petra na Priku u Omišu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 12. Split 1960. str. 50. bilj. 1, 2.

2) Vizitator Prioli 1603. godine nalazi u crkvi sv. Petra bratovštinu sa dvadeset četiri bratima. ... Visitavit Ecclesiam Sancti Petri extra flumen quae campestris Altare non est consecratum. Mandavit ornari tobaleis, Cruce, et candelabris, bene clauditur, illius curam habent procuratores Confraternitatis Sancti Petri de Novo in dicta Ecclesia institutae.

Confratres emerunt diebus elapsis planetam albam, stollam, manipulum, et cingulum, ad hoc ut comodius in ea celebrari ter, et quater in mense, quae Confraternitas de novo erecta nullos habet particulares introitus, sed tantum ex elemosinis procurant ornamenta dictae Ecclesiae, sunt descripti in dicta Confraternitate Confratres 24 et renovatur Gubernatores singulis annis.

Vidit libros bene tutos cum debitis calculis nec numero instituta in quodam particulari libro descripta, que ora approbata et confirmata fuere.

Haec Ecclesia habet beneficium simplex ut dicunt, quod possidetur a R. D. Simeone Urmaneo Vicario Spalaten. ex quibusdam terraticis circum circa dictam Ecclesiam situatis, est Collationis Ordinarij, ut relatam est.

Mandavit amoveri altare extens extra dictam Ecclesiam, et reportari vas aquae benedictae in Ecclesia.

Visitatio apostolica spalatensi 1603. Michaelis Prioli episcopi Vicentini (Archivio Segreto Vaticano, Miscellanea Arm. VII Nr. 100).

Prijepis fra Bone Zeca u biblioteci Biskupskog sjemeništa u Splitu, str. 211.

crkva zapuštena i da joj je potreban hitan popravak.³⁾ Tim povodom je crkva vjerojatno koncem XVIII stoljeća temeljitije popravljena, pa je tada dobila i kasnobarokni kameni oltar. Radi postavljanja oltara bio je unutrašnjosti promijenjen oblik prvobitne apside, koja je ponovnim popravkom crkve u prošlom stoljeću do temelja porušena. Godine 1865. uz istočni zid je nadograđena sakristija i time je crkva izgubila svoj izvorni oblik, koji je sve do nedavno bio nepoznat.

Nekoliko stručnjaka pokušalo je u nacrtima izvesti rekonstrukciju apside, a arhitekt Ejnar Dyggve⁴⁾ iskopao je sondu u pločniku nove sakristije i naišao na trag vanjskog zida apside, te na temelju tih podataka izveo u nacrtu rekonstrukciju apside.

U proljeće 1961. godine Konzervatorski zavod za Dalmaciju u Splitu ponovno je izvršio istraživanje stare apside i došao do rezultata, koji upotpunjuju i ispravljaju dosadašnje nacрте i podatke o ovom značajnom spomeniku.⁵⁾ Naišavši na temelje apside u cijelosti sačuvane izvršena je rekonstrukcija vanjskog zida apside.

U toku 1962. godine nastavljeni su radovi na rekonstrukciji apside u unutrašnjosti, ispitivanju ostalih dijelova crkve i na njenom konačnom uređenju.

Iza baroknog oltara, koji je demontiran⁶⁾ otkrivena je polukružna apsida raščlanjena u tri polukružne niše. Apsida završava u kalotu. Niše su se u cijelosti sačuvale u temeljima, a sjeverna niša do visine prelaza u kalotu, tako da se prema tim elementima mogla izvesti i rekonstrukcija južne niše.⁷⁾ Srednja niša viša je od dviju postranih, a podignuta je do visine polukružnih niša uz apsidu na istočnom unutrašnjem zidu crkve. Pri gradnji sakristije ove su niše bile djelomično porušene probijanjem ulaznih vratiju za sakristiju. Gornji dijelovi niša, koji završavaju u kalotu, bili su sačuvani, a kopanjem ispod pločnika crkve nađeni su i njihovi temelji. Pri radovima na obnovi istočnog nutarnjeg zida crkve vrata su zazidana, a niše su u tom dijelu, koji je nedostajao, rekonstruirane. Uz temelj južne niše u apsidi nađen je kameni pločnik iz istog vremena, koji se nalazi oko 0,15 metara ispod današnje razine crkve. Spuštanje pločnika na izvornu razinu crkve nije bilo moguće izvesti radi stalnog plavljenja vode u zimskim mjesecima. U zapadnom dijelu crkve zadržan je raniji pločnik i s njim je izjednačen pločnik istočnog dijela, gdje je skinuta stepenica između dva pilastra pred oltarom.

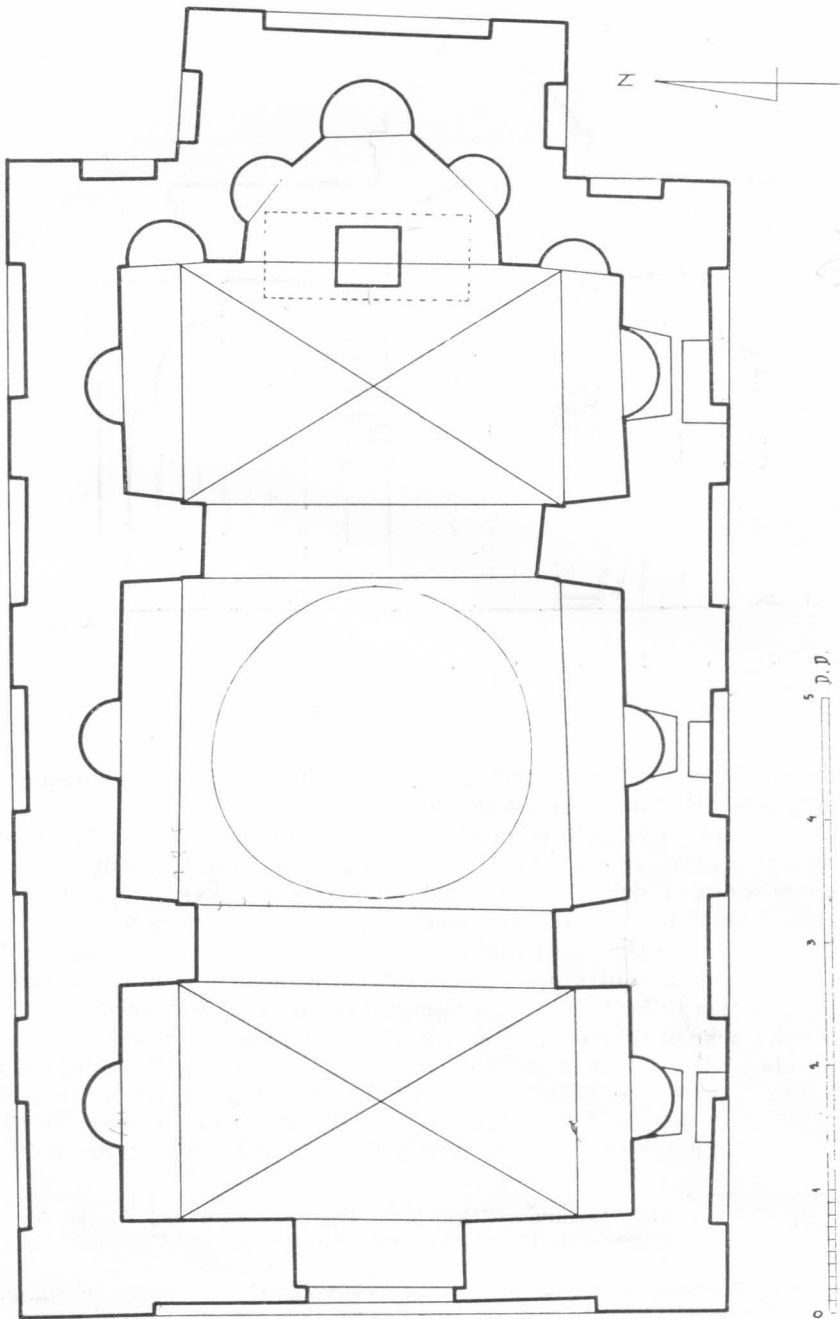
3) I. Pivčević, Sjemenište u Priku. Program C. K. Velike gimnazije za šk. god. 1911—1912. Spljet 1912. str. 3—22.

4) E. Dyggve, O crkvi sv. Petra u Priku. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku sv. LI, Split 1930—34. str. 54.

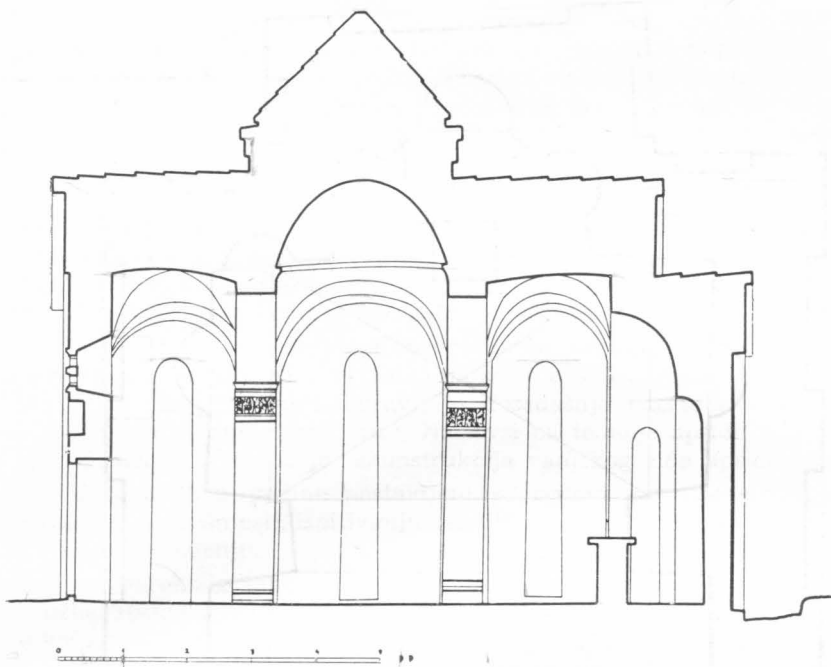
5) N. Bezić, o. c. str. 55.

6) Demontirani oltar prenesen je i pohranjen u crkvicu sv. Roka u Omišu.

7) Rekonstrukcija je izvedena po nacrtima D. Domančića.

Omiš, Tloris crkve sv. Petra na Priku (snímio D. Domančić)

Omiš, Uzdužni presjek crkve sv. Petra na Priku (snimio D. Domančić)

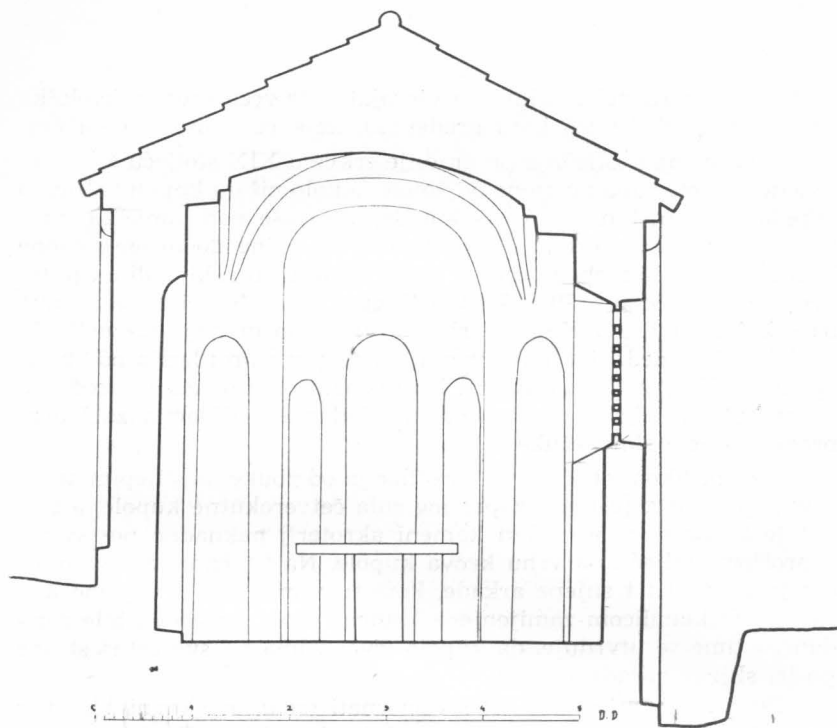
rom. Time je snižen i grob pred oltarom,⁸⁾ a zadržana je njegova ploča s metalnim okovima za otvaranje.

U apsidu je postavljen novi oltar — kamena ploča na četverokutnom zidanom postolju. Ova vrsta oltara na središnji stup bila je uobičajena u dalmatinskim srednjovjekovnim crkvama, pa je i u crkvi sv. Petra izvedena na temelju analognih primjera.⁹⁾

Pri završetku ovih radova izvršeno je ispitivanje sjevernog i južnog zida u unutrašnjosti crkve raščlanjenog s po tri slijepe arkade s pilastrima, koji konstruktivno rješavaju potporu svoda. Sred svake arkade otkrivena je polukružna niša, koja u gornjem dijelu prelazi u kalotu. Niše su bile zazidane kamenjem i pokrivene žbukom, tako da je trebalo samo srušiti nadogradnju, da bi se one u cijelosti otkrile. Prva i treća niša na sjevernom zidu sačuvane su i ožbukane prvobitnom žbukom, srednja je u donjem dijelu saču-

⁸⁾ F. Bulić — Lj. Karaman, Crkvice sv. Petra u Priku kod Omiša. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. XLVI, Split 1923. str. 14.

⁹⁾ C. Fisković, Istraživanja u srednjovjekovnoj crkvi sv. Nikole u Splitu. Historijski zbornik g. II, br. 1—4. Zagreb 1949. str. 216. — Lj. Karaman, Iz kolijevke hrvatske prošlosti. Zagreb 1930. — D. Domančić, Kulturni spomenici otoka Brača. Srednji vijek. Brački zbornik 4. Zagreb 1960. str. 113—143.

Omiš, Poprečni presjek crkve sv. Petra na Priku (snimio D. Domančić)

vana u visini od 0.4 metara, a u gornjem dijelu samo završetak kalote. Središnji dio niše bio je porušen zbog kasnije izgradnje jedne dublje niše, u kojoj je u novije doba bio smješten gipsani kip Madone. Na ovoj niši izvedena je rekonstrukcija prema sačuvanim dijelovima. Niše na sjevernom zidu uzdignute su od razine starog pločnika, dok one na južnom zidu nemaju tragova te stepenice, već počinju od razine poda.

Na južnom zidu niše su otkrivene do visine prozora. Prvi i drugi prozor smješten je u širini niše, a treći prozor je širi od niše, jer se zidar vjerojatno povodio za širinom kamene tranzene. No možda su ovi prozori proširivani i pregrađivani pri nekoj kasnijoj pregradnji, budući da prvi i treći prozor presijecaju nepravilno lezene na vanjskom južnom zidu. Ispitivanje zidova ispod žbuke oko prozora nije otkrilo nikakve tragove, koji bi potvrdili spomenutu pretpostavku. Raščlanjivanje pobočnih unutrašnjih zidova rijetko je u našoj srednjovjekovnoj arhitekturi. Nalazimo ih u crkvi sv. Mihajla u Stonu,¹⁰⁾ crkvi sv. Tome u Kutima u Boki Kotorskoj¹¹⁾ i u crkvi sv. Jurja

¹⁰⁾ I. Zdravković, Nacrti preromaničke crkvice sv. Mihajla u Stonu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 12. Split 1960. str. 25–32.

¹¹⁾ M. Vasić, Arhitektura i skulptura u Dalmaciji od početka IX do početka XV veka. Beograd 1922. str. 33, sl. 43.

u Mejam nad Kaštel Starim,¹²⁾ a vjerojatno će vremenom arheološka istraživanja otkriti još koju građevinu, koja će podsjećati na ove.

Iz vremena posljednje pregradnje crkve u XIX stoljeću su i profilacije s konzolama učinjene od žbuke uokolo niša u kupoli i slijepih arkada na vanjskim zidovima kupole, oko niše nad vanjskim vratima crkve, a profiliran je i veliki luk od jedne do druge ugaone lezene na pročelju, zbog čega su Bulić i Karaman zaključili da je taj luk iz doba renesanse,¹³⁾ dok ga je Dyggve upoređujući ga sa sličnim na crkvi sv. Luke u Kotoru pripisao vremenu gradnje crkve.¹⁴⁾ To su dokazala i nedavna istraživanja, pa je stoga profilacija od žbuke dodana u XIX stoljeću otučena. Pri završnim radovima na uređenju crkve rubovi luka i niša su nakon skidanja profilacija zaglađeni prema donjem sloju žbuke.

Tom prilikom otučena je i profilacija od žbuke na slijepim arkadama sjevernog, južnog i zapadnog zida četverokutne kupole, a skinut je i nezgrapni preveliki kameni akroterij naknadno postavljen u prošlom stoljeću na vrhu krova kupole. Na istočnom zidu kupole otkrivene su i tri slijepe arkade, koje su vjerojatno u vrijeme kad su kupom kanalicom zamijenjene kamene ploče na krovu bile zazidane, i time se utvrđuje, da kupola izvana imo na sve četiri strane po tri slijepe arkade.

Pri gradnji crkve sv. Petra nepoznati srednjovjekovni graditelj upotrebio je i nekoliko starokršćanskih ulomaka.¹⁵⁾ Ti ulomci nisu uzidani samo kao ukras ili građevinski materijal, već kao sastavni konstruktivni dio crkve. To su četiri polupilastra s polukapitelima i postoljima, ulazna vrata s nadvratnikom i tri prozora različite veličine s kamenim rešetkama u obliku četverokuta. Kao ukrasni dijelovi ugrađena su lijevo i desno od vratiju dva reljefna križa, vjerojatno ulomci starokršćanskih imposta.

Polupilastru raščlanjuju pobočne zidove crkve na tri dijela i podržavaju lukove, koji konstruktivno rješavaju potporu svoda. Baza, polupilastar i polukapitel klesani su od jednog komada kamena, a završni korniž je odvojen. Polukapiteli su ukrašeni akan-

12) Crkva ima polukružne niše na sjevernom zidu u trećoj i četvrtoj slijepoj arkadi do oltara, a na južnom zidu samo u četvrtoj, jer su u trećoj arkadi vrata. U starijoj literaturi poznata je pod imenom sv. Jure u Zestinju (F. Radić, Četiri staro-hrvacke bogomolje u Primorskoj županiji. Viestnik hrv. Arheologiškoga društva g. XIII, Zagreb 1891. str. 47. — M. Vasić, o. c. str. 34.), što nije ispravno jer se lokalitet Zestinje nalazi u polju iznad Kaštel Štafilica i na njemu je također crkva sv. Jure građena kasnije, vjerojatno u XIV stoljeću, ima četverokutnu apsidu i nadvratnik ukrašen palmetama i lozicom iz XI stoljeća. F. Ivasović (Kaštel Stari, Split 1940. str. 11.) spominje je na lokalitetu Radun, a seljaci taj predio zovu Meje. I E. Dyggve (History of Salonitan christianity, Oslo 1951. fig. VI, 24.) donosi njen tloris, ali su polukružne niše na sjevernom i južnom zidu pogrešno crtane kao četverokutne.

13) Bulić — Karaman, o. c. str. 8.

14) Dyggve, o. c. str. 57.

15) Dyggve, o. c. str. 63.

tovim lišćem klesani u plitkom reljefu. Svaki polukapitel ima tri lista koji se vrhovima dodiruju i čine nepravilne četverokute. Sva četiri polukapitela imaju istu kompoziciju listova, ali se razlikuju u detaljima. Polupilastar lijevo od oltara ima iznad polukapitela ukras kasnoantičkih ovulusa. Podanci polupilastra su različito profilirani.

Kamene rešetke uzidane na prozorima južnog zida čine pravilne četverokutne otvore, koji uz rub s vanjske strane imaju žljebove za stakla. Otvori na rešetkama na svakom pojedinom prozoru su različite veličine, a dio rešetke na srednjem prozoru pokriven je zidom, budući da je srednja rešetka bila nešto šira od ostalih.

Vrata su u cijelosti kasnoantikna s reljefnim ukrasima na nadvratniku. Konstrukcija vratiju je takva da su vratnice postavljene na osovinu, koja je zabodena u rupe na nadvratniku i u pragu.¹⁶⁾ Na nadvratniku su u reljefu isklesana tri luka, a pod svakim lukom križ, čiji krakovi završavaju u trokut. Nad lukovima u sredini nadvratnika je veći reljefni križ, čiji krakovi također završavaju u trokut, a iz podanka križa s obje strane izlazi po jedan trolist. Ranije je križ bio pokriven žbukom, a na mjestu križa bila je od žbuke u XIX st. učinjena osmerokraka zvijezda upisana u krug, koju su dosada smatrali starokršćanskom.¹⁷⁾ Lijevo i desno od vratiju na vanjskom zidu uzidana su dva reljefna križa, čiji krakovi završavaju u trokut. Nad nadvratnikom je niša, a sred pročelja četverolisna ruža s romaničkim glavicama.

Ugrađivanje rimskih i starokršćanskih arhitektonskih i kiparski ukrašenih dijelova bilo je uobičajeno u dalmatinskoj srednjovjekovnoj arhitekturi od IX do XIV stoljeća. U Splitu su se pri iskopavanjima temelja crkve sv. Eufemije iz prve polovice XI stoljeća našli ulomci granitnih, mramornih i kamenih stupova iz Dioklecijanove palače,¹⁸⁾ a iz istog su vremena stupovi i jedan ulomak u crkvi sv. Mikule u Velom varošu,¹⁹⁾ samo što je srednjovjekovni klesar preklesao rimski stup i vrh njega učinio romaničku glavicu. Antički ulomci nađeni su i u crkvi sv. Trojice, a vjerojatno rimska nadgrobna stela, koja u trokutnom zabatu ima tri glave, uzidana je u južni zid crkve sv. Duha i preklesana u škrabicu za milodare. I majstori splitskog romaničkog zvonika katedrale uzidali su rimske kapitule na glavnim stupovima prvog i drugog kata, dopremivši ih

16) D. Domančić, o. c. str. 118. navodi isti primjerak vratiju u crkvi sv. Nikole na Glavici između Sumartina i Selaca i zaključuje da se ova vrsta vratiju upotrebljavala u Dalmaciji u razdoblju od antike sve do romanike.

17) Bulić — Karaman, o. c. str. 8.

18) C. Fisković, Iskopine srednjovjekovne crkve sv. Eufemije u Splitu. Historijski zbornik g. I, Zagreb 1948. str. 204.

19) C. Fisković, o. c. str. 216.

Omiš, Crkva sv. Petra na Priku

iz Solina ili iz Dioklecijanove palače.²⁰⁾ U Trogiru je pri gradnji crkve sv. Barbare ugrađena rimska glavica,²¹⁾ a nekoliko antičkih ulomaka ugrađeno je i u katedralu. Pri iskopavanjima na rano-sredovječnom lokalitetu Biačima iznad Kaštel Starog nađeno je šest nadvratnika raznih zgrada s natpisima,²²⁾ koji su preklešani iz rimskih stupova, a starokršćanski kapiteli upotrebljeni su i u gradnji srednjovjekovne crkve na Gradini u Solinu.²³⁾

Na otoku Šolti u crkvi sv. Mihovila iz XIV stoljeća sred grohotskog polja stup za oltar rimskog je porijekla,²⁴⁾ a starokršćanski sarkofag s reljefnim križem upotrebljen je kao oltar u Donjem Selu. I na Braču su srednjovjekovni zidari često upotrebljavali antičke

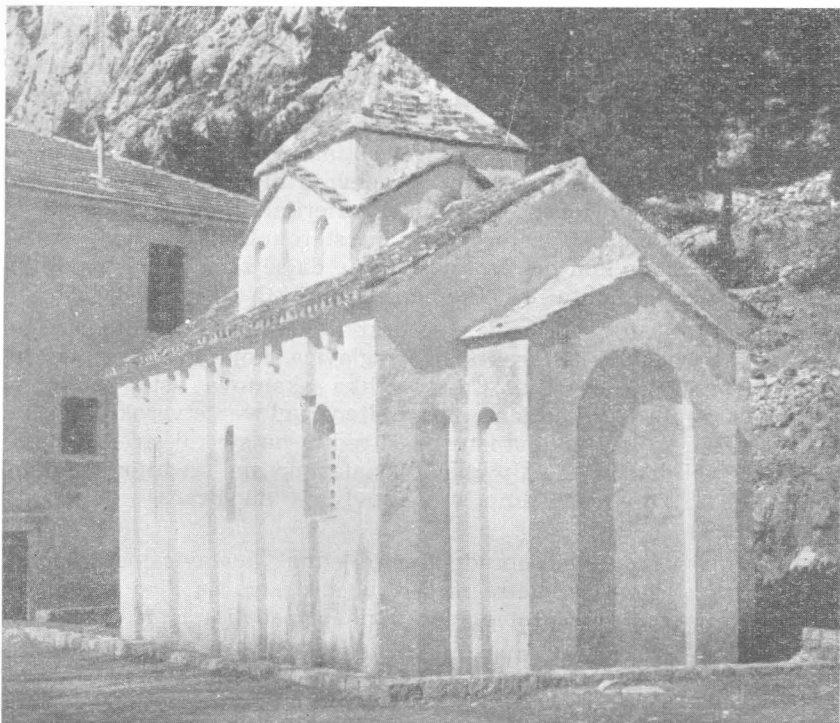
20) D. Kečkemet, Figuralna skulptura romaničkog zvonika splitske katedrale. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 11. Split 1959. str. 29. Isti, Restauracija zvonika splitske katedrale. Zbornik zaštite sv. VI–VII, Zagreb 1958. str. 51, 54. Isti, Dekorativna skulptura splitske katedrale. Starohrvatska prosvjeta S. III, sv. 8–9. Zagreb 1961–1962.

21) Lj. Karaman, Iz kolijevke hrvatske prošlosti. Zagreb 1930. str. 9.

22) Karaman, o. c. str. 170–172.

23) L. Katić, Solin od VII do XX stoljeća. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9. Split 1955. str. 42.

24) N. Bezić, Srednjovjekovna crkva sv. Mihovila na Šolti. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 13. Split 1961. str. 86.

Omiš, Crkva sv. Petra na Priku

ulomke kao građevni ili ukrasni materijal. U crkvi sv. Mihovila nad Dolom napravljena su vrata od rimskog sarkofaga, tako da mu je dno probijeno, a strane su ostale kao okvir.²⁵⁾ Crkva sv. Ilije zapadno od Donjeg Humca sagrađena je djelomično od blokova rimskog nadgrobnog spomenika,²⁶⁾ a kiparski ukrašeni dijelovi uzidani su u njenu unutrašnjost. Rimskog građevnog materijala nalazimo i u crkvama sv. Jurja²⁷⁾ i sv. Tudora²⁸⁾ nedaleko Nerežišća. Rimski kapiteli uzidani su i u unutrašnjosti crkve sv. Jurja u donjim Tučepima, a ulomak antičkog natpisa u pločnik crkve sv. Stjepana iznad Drašnica. Starokršćanski reljefni križ postavljen je nad vratima zatvorenog trijema tzv. potrima crkvice Navještenja u Orebićima,²⁹⁾ a starokršćanskom razdoblju pripadaju i sarkofazi uz apsidu crkve Gospe od Karmena nad Orebićima.³⁰⁾ I u samostansku crkvu na

²⁵⁾ D. Domančić, o. c. str. 119.

²⁶⁾ D. Domančić, o. c. str. 120—22.

²⁷⁾ D. Domančić, o. c. str. 122.

²⁸⁾ D. Vrsalović, Kulturni spomenici otoka Brača. Pretpovijest i stari vijek. Brački zbornik 4. Zagreb 1960. str. 98.

²⁹⁾ C. Fisković, Arheološke bilješke s Pelješca. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. LV, Split 1953. str. 228.

³⁰⁾ C. Fisković, o. c. str. 230.

otoku sred mljetskog jezera uzidana je antička glavica.³¹⁾ Nadvratnik župske crkve u Preku na otoku Ugljanu³²⁾ ulomak je antičkog friza ukrašenog akantovim lišćem, a u župnu crkvu sv. Ivana u Banjevima uzidan je kameni ulomak sa starokršćanskim križem. Zadarske crkve sv. Donata i sv. Petra starog³³⁾ imaju u svojim zidovima i ponutricama antičkih kiparskih i građevnih dijelova. Čak i u doba baroka ponekad se rimski građevinski materijal upotrebio za gradnju pojedinih objekata. U Dubrovniku su starokršćanske glavice preklešali u barokne konzole,³⁴⁾ a poznato je da se za gradnju baroknih crkava u okolici Splita nosio kamen iz solinskih ruševina.³⁵⁾

Na groblju u Omišu nalazi se nekoliko antičkih sarkofaga, a tu je nađena nedavno i starokršćanska glavica, koja je pohranjena u mjesnoj muzejskoj zbirci. Četiri velika akantova lista rezana u plitkom reljefu i postavljena na zaobljene uglove četverokutne glavice spajaju se s vrhovima i tvore u sredini na svakoj strani nepravilan četverokut. Ovaj tip glavice nalazimo na srednjovjekovnoj crkvi na Gradini u Solinu,³⁶⁾ u Poveljima na Braču³⁷⁾ i u Dubrovniku.³⁸⁾

Kompozicija i način obrade glavice jednak je glavicama na polupilastrima u crkvi sv. Petra na Priku, a klesani su i od iste vrste kamena, pa su prema tome vjerojatno pripadali i istoj građevini.

Već su Bulić i Karaman pretpostavili da je uz crkvu sv. Petra bilo starokršćansko groblje,³⁹⁾ jer se negdje početkom ovog stoljeća u neposrednoj blizini crkve naišlo na grobove, a kako se u to vrijeme nisu vršila sistematska arheološka istraživanja ne znamo kojem su povjesnom razdoblju pripadala. I Dyggve je potvrdio ovu pretpostavku na temelju spomenutih starokršćanskih ulomaka.⁴⁰⁾ Budući da je Omiš bio naseljen u rimsko doba, što potvrđuju rimski natpisi,

31) C. Fisković, Spomenici otoka Mljeta. Gušić—Fisković, Otok Mljet. Zagreb 1958. str. 45.

32) I. Petricioli, Ostaci srednjovjekovne sakralne arhitekture na otoku Ugljanu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 12. Split 1960. str. 115.

33) Lj. Karaman, o. c. str. 9.

34) C. Fisković, Starokršćanski ulomci iz Dubrovnika. Starinar N. S. IX—X. Beograd 1959. str. 53—57.

35) C. Fisković, Rušenje i raznašanje solinskih spomenika. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku sv. LIII, Split 1951. str. 197. — Isti, Ignacije Macanović i njegov krug. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9. Split 1955. str. 249.

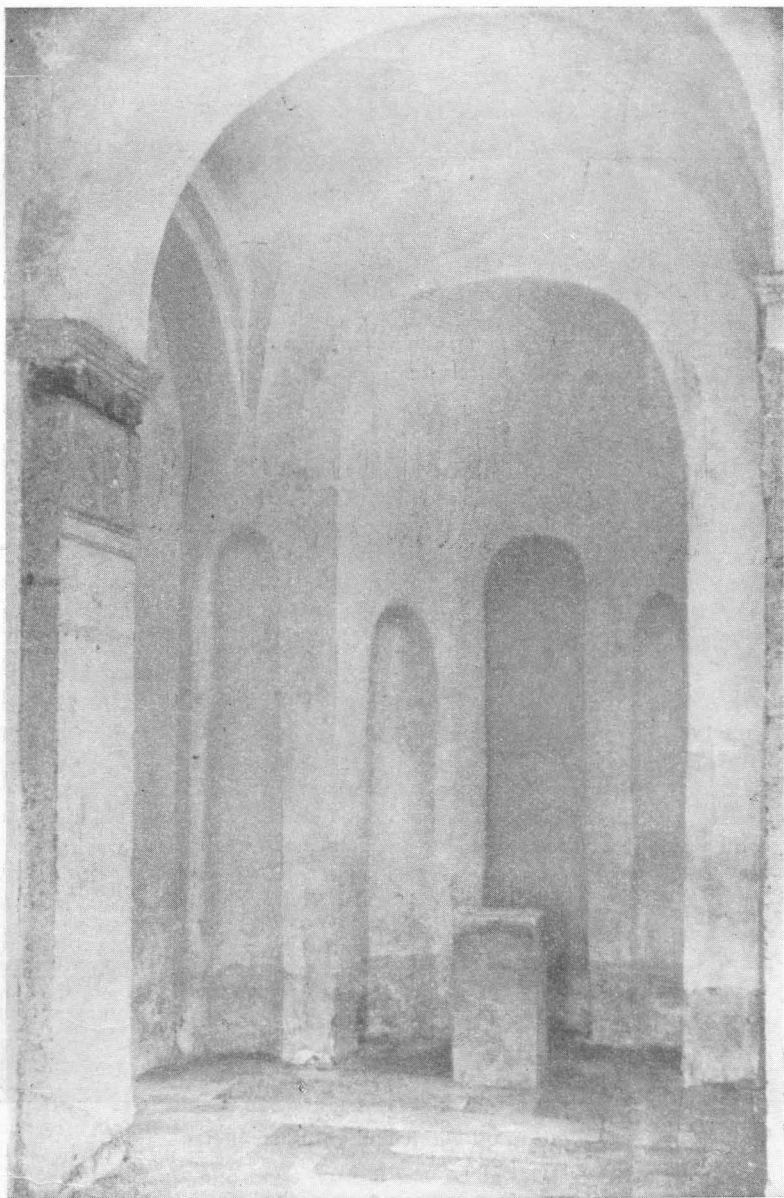
36) R. Kautzsch, Kapitellstudien. Berlin—Leipzig 1936. str. 21. t. 4. sl. 30, 31.

37) D. Vrsalović, o. c. str. 99, 102. — I. Ostojić, Starokršćanska bazilika i rimski spomenici u Poveljima na Braču. Prilozi povijesti umjetnosti 12. Split 1960. str. 16, 18, 21.

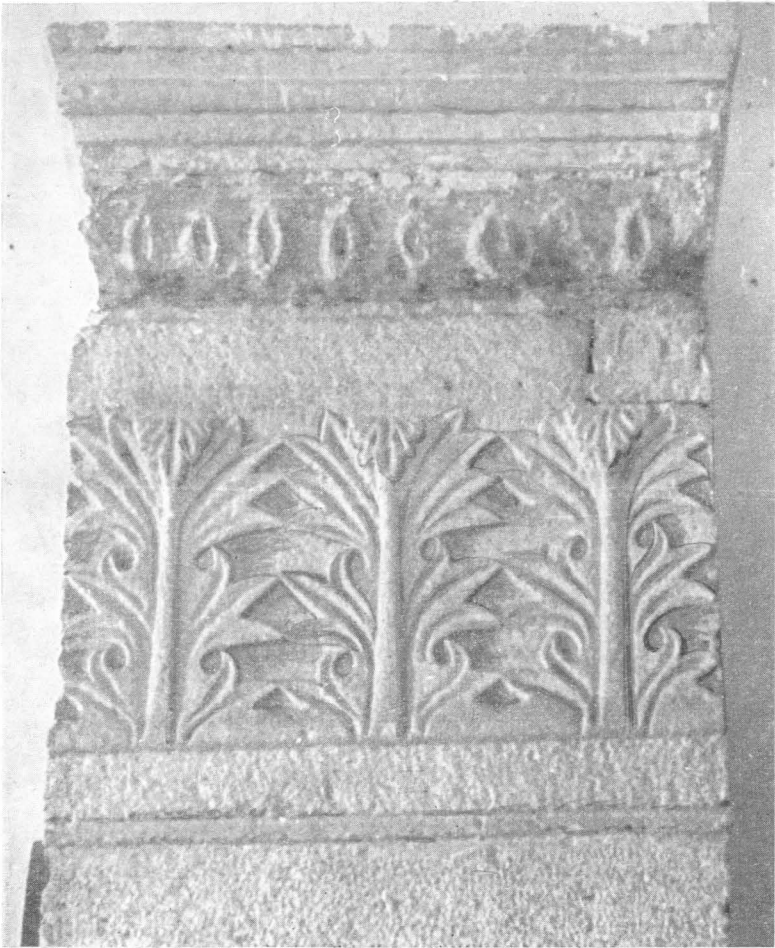
38) D. Beritić, Još jedna starokršćanska glavica pronađena u Dubrovniku. Peristil 5. (U štampi)

39) Bulić—Karaman, o. c. str. 7.

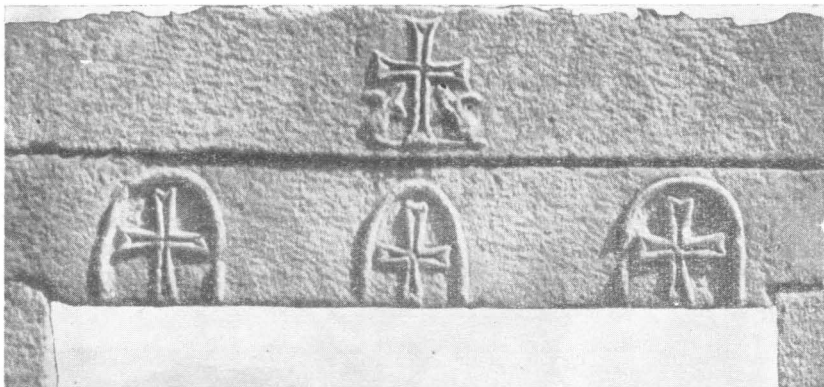
40) Dyggve, o. c. str. 64.

Omiš, Unutrašnjost crkve sv. Petra na Prik

Omiš, Poluglavica u crkvi sv. Petra

Omiš, Nadvratnik nad vratima crkve sv. Petra

sarkofazi i ostali predmeti nađeni na području grada,⁴¹⁾ sigurno je da je tu život nastavljen i u kasnoj antici. Stoga spomenuti starokršćanski ostaci potvrđuju ranije pretpostavke da je u Omišu postojala jedna starokršćanska bazilika, čiji se temelji do danas nisu otkrili. Ostaje samo otvoreno pitanje da li je ona bila na Priku ili negdje u gradu.

U prilog lociranja bazilike na Priku govori činjenica, da su se ranosredovječne građevine vrlo često gradile na temeljima starijih ili neposredno uz njih. Tako je crkva sv. Donata u Zadru sagrađena na rimskom Forumu,⁴²⁾ crkva sv. Ilije zapadno od Donjeg Humca na rimskom nadgrobnom spomeniku,⁴³⁾ a rimske građevine otkrivene su u neposrednoj blizini crkve sv. Jadre i sv. Tudora iznad Nerežišća,⁴⁴⁾ Stomorice kod Ložišća, sv. Luke između Donjeg Humca i Supetra na Braču,⁴⁵⁾ te uz crkvu sv. Đurđa na prijevoju između brda Vriješća i Graca na Mljetu.⁴⁶⁾ I srednjovjekovna crkva na Gradini u Solinu⁴⁷⁾ sagrađena je uz nutarnji perimetralni zid stare Salone, a i crkva na Biačima iznad Kaštel Starog podignuta je na temeljima gospodarske zgrade rimskog zaseoka.⁴⁸⁾ I uz crkvu sv. Kuzme i Damjana u Kaštel Gomilici otkopana je rimska turnjačica

41) F. Bulić, *Trovamenti antichi in Almissa*. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku sv. XXI, Split 1898. str. 232. — *ibid.* sv. XXXIV, 1911. str. 69—70. — *ibid.* sv. XLVII—VIII, 1924—1925. str. 83.

42) C. Cecchelli, *Catalogo delle cose d' arte ed antichita*, Zara. Rim 1932. str. 167. — G. Sabalich, *Guida archeologica di Zara*. Zadar 1897. str. 136.

43) D. Domančić, o. c. str. 120.

44) D. Vrsalović, o. c. str. 98.

45) D. Domančić, o. c. str. 131.

46) C. Fisković, o. c. str. 76.

47) Lj. Karaman, o. c. str. 183.

48) Lj. Karaman, o. c. str. 167.

za vino i ulje dio jednog gospodarskog imanja,⁴⁹⁾ a i u neposrednoj blizini crkve sv. Mihovila na Šolti nađeni su ostaci rimskih zidova i cisterne.⁵⁰⁾ I podrumi Dioklecijanove palače dobili su u srednjem vijeku novu funkciju što pokazuje nedavno otkrivena srednjovjekovna turnjačica za ulje.⁵¹⁾ Rimske i starokršćanske sarkofage nalazimo uz grobišne kapele u Supetru na Braču,⁵²⁾ Grohotama, gdje su neposredno uz župnu crkvu otkriveni i temelji starokršćanske bazilike,⁵³⁾ u Igranama i na srednjovjekovnom još neistraženom lokalitetu Stomorice na putu između Stomorske i Gornjeg Sela na Šolti,⁵⁴⁾ a starokršćanski reljefni križ uzidan je u ogradu groblja

*Omiš, Crkva sv. Petra,
starokršćanski ulomak*

u Tučepima, na kojem se nalazi i nekoliko srednjovjekovnih nadgrobnih ploča. I crkva sv. Mande na Gripama u Splitu⁵⁵⁾ ima u svojim temeljima ugrađena dva rimska pilastra, a na sredovječnom lokalitetu uz crkvu Gospe srimske u okolici Šibenika⁵⁶⁾ nađena je

49) Lj. Karaman, o. c. str. 209.

50) F. Bulić, Starinarska iznašašća na otoku Šolti. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku sv. XXI, Split 1898. str. 183–189.

51) B. Gabričević – T. Marasović, Vodič kroz zapadni dio podruma Dioklecijanove palače i izložbe antičke skulpture iz Arheološkog muzeja u Splitu. Split 1959. str. 6.

52) D. Vrsalović, o. c. str. 102.

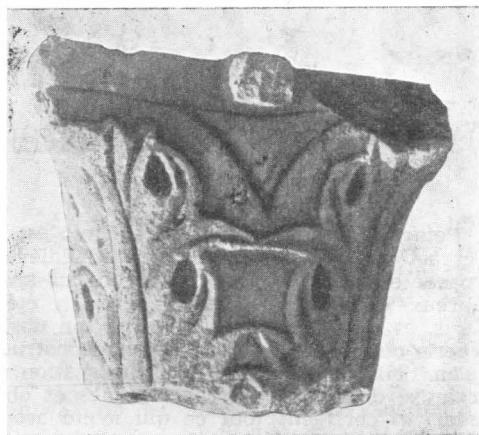
53) Lj. Karaman, Arheološko istraživanje u Grohotama na Šolti. Novo doba, 1. VI 1927.

54) D. Vrsalović, Arheološki spomenici otoka Šolte. Slobodna Dalmacija, 17. XII 1960.

55) C. Fisković, Drvena skulptura gotičkog stila u Splitu. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. LI, Split 1930–1934. str. 217.

56) F. Dujmović – C. Fisković, Romaničke freske u Srimi. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 11. Split 1959. str. 29.

starokršćanska glavica s akantovim lišćem. I u Poveljima na Braču je starokršćanska krstionica pretvorena od benediktinaca u crkvu, a kasnije su joj u XVIII i XIX stoljeću dograđeni brodovi i kapele.⁵⁷⁾

Omiš, starokršćanska glavica

Starokršćanski polupilastru u crkvi sv. Petra i glavica u omiškoj muzejskoj zbirci isklesani su od kamena vapnenca, kojemu je svježi prelom crn i ima miris po asfaltu, ali na zraku s vremenom pobijeli. Poznato je da se ova vrsta kamena upotrebljavala u antici na području Splita, Solina i otoka Brača.⁵⁸⁾ I kiparski ukrasi na spomenutim dijelovima također imaju zajedničkih stilskih odlika s antičkim spomenicima u Splitu, Solinu⁵⁹⁾ i Braču,⁶⁰⁾ pa ih prema tome možemo i datirati u V–VI stoljeće. Kad se jednom pristupi sistematskom arheološkom istraživanju Omiša, moći će se vjerojatno tačnije odrediti datiranje ovih vrijednih kasnoantičkih ostataka, kao i lociranje jedne kasnoantikne građevine u koju su oni bili ugrađeni.

⁵⁷⁾ I. Ostojić, Starokršćanska bazilika i rimski spomenici u Poveljima na Braču. Prilozi povijesti umjetnosti 12. Split 1960. str. 5–24. — Isti, Nastavak istraživanja starokršćanske bazilike i krstionice u Poveljima. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 13. Split 1961.

⁵⁸⁾ F. Bulić, Sarkofag od kamena našast u groblju sv. Stjepana u Spljetu. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. XIV, Split 1891. str. 137.

⁵⁹⁾ Forschungen in Salona I, Wien 1912. str. 26, II, str. 35. — Recherches a Salon Tom I, Copenhagen 1928. str. 8, crtež 15–18, II, str. 73, sl. 33, 35.

⁶⁰⁾ I. Ostojić, o. c. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 12. str. 21.

NOUVELLE TROUVAILLE DANS L'ÉGLISE DE SV. PETAR
(ST-PIERRE) DE PRIKO, A OMIŠ

NEVENKA BEZIĆ

L'église Sv. Petar (St-Pierre) de Priko a Omiš est l'un des monuments les plus caractéristiques de l'architecture médiévale en Dalmatie. Déjà au siècle passé elle avait attiré l'attention des spécialistes et fait l'objet de nombreux débats et études. L'église a été restaurée aux XVIIIe. et XIXe. s. et c'est à cette époque que son abside a été détruite. Plusieurs experts ont essayé de dessiner la reconstruction de l'abside mais ce n'est qu'en 1961 que l'Institut de Conservation pour la Dalmatie a Split a organisé des fouilles archéologiques et obtenu des résultats qui complètent et corrigent tout ce qui a été accompli à ce jour dans le domaine des dessins et données archéologiques. Après avoir découvert les fondements de l'abside, qui s'est conservée dans son ensemble, on a reconstruit le mur extérieur. Les résultats de ces recherches ont été publiés dans le fascicule XII des »Prilozi povijesti umjetnosti Dalmacije«.

Au cours de l'année 1962 les travaux ont continué quant à la reconstruction de l'abside à l'intérieur, l'étude des autres parties de l'église et son aménagement définitif. A cette occasion ont été découvertes des niches semi-circulaires dans les murs nord et sud.

Dans l'autre partie de son article, l'auteur publie quelques fragments paléochrétiens que des constructeurs médiévaux inconnus ont utilisés dans la construction de l'église St-Pierre. A cause de ces fragments et de quelques autres trouvés dans la ville d'Omiš, l'auteur conclut qu'il existait une basilique chrétienne quelque part sur le territoire de cette ville, qu'elle a été détruite, et que ses restes ont été réemployés plus tard pour la construction de l'église St-Pierre.